

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV 1010, tālr. 67686768, fakss 7244074, e-pasts tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

25.10.2013. Nr. 1-8/25

Uz 10.10.2013. Nr.02-01.7/194

Centrālajai vēlēšanu komisijai

Smilšu ielā 4

Rīgā, LV-1050

Par likumprojektu „Grozījumi likumā
„Bērnu tiesību aizsardzības likums””

Tiesībsarga birojā ir saņemta Centrālās vēlēšanu komisijas vēstule (reģistrēta ar Nr.501), kurā lūgts sniegt atzinumu par to, vai pēc formas un satura likumprojekts „Grozījumi likumā „Bērnu tiesību aizsardzības likums”” ir uzskatāms par pilnīgi izstrādātu.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka, lai likumprojektu atzītu par pilnīgi izstrādātu:

- tam ir jābūt noformētam likumprojekta veidā saskaņā ar Saeimas kārtības ruļļa prasībām;
- tas nevar paredzēt tādus jautājumus, kuri vispār ar likumu nav regulējami;
- saskaņā ar likumības principu atzīstams, ka par pilnīgi izstrādātu nav atzīstams likumprojekts, kas tā pieņemšanas gadījumā nonāktu pretrunā ar Satversmē ietvertajām normām, principiem un vērtībām, kā arī Latvijas starptautiskajām saistībām¹.

Vadoties no augstāk minētā, Tiesībsarga birojs sniegs atbildi uz jautājumu, vai iesniegtais likumprojekts tā pieņemšanas gadījumā nenonāk pretrunā ar Satversmē ietvertajām normām, principiem un vērtībām, kā arī Latvijas starptautiskajām saistībām.

Likumprojekta 1.punkts paredz papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 47.pantu „Pamatnoteikumi bērna aizsardzībai no negatīvās sociālās vides ietekmes” ar jaunu ceturto daļu, izsakot to šādā redakcijā: „Bērnu izglītības un aprūpes iestādēs dzimumaudzināšanai jābūt balstītai uz Latvijas Republikas Satversmes 110.panta. Bērnu izglītības un aprūpes iestādēs ir aizliegta viendzimuma personu seksuālo un laulības attiecību popularizācija un reklāma.”

¹ Skat. 2012.gada 19.decembra Satversmes tiesas lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2012-03-01 18.3.punktu.

Likumprojekts, nosakot aizliegumu paust noteikta veida informāciju izglītības un aprūpes iestādēs, ierobežo personu tiesības izplatīt un saņemt informāciju, jo viedokļu un ideju paušana ir saistīta ar cilvēka tiesību uz vārda brīvību īstenošanu.

Latvijas Republikas Satversmes 100.pantā ir noteikts: „Ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Cenzūra ir aizliegta”. Tiesības uz izteiksmes brīvību noteiktas arī vairākos starptautiskos cilvēktiesību dokumentos, tostarp Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka: „[...] vārda brīvība ietver divus aspektus – privāto un publisko. Vārda brīvības privātais aspekts nozīmē, ka katrai personai ir tiesības uz saviem uzskatiem, tiesības turēties pie tiem un brīvi tos paust. [...]” „Savukārt vārda brīvības publiskais aspekts attiecas uz ikviena tiesībām brīvi saņemt informāciju un paust savus uzskatus jebkādā veidā – mutvārdos, rakstveidā, vizuāli, ar māksliniecisku izteiksmes līdzekļu palīdzību u.tml.”²

Arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksei faktiski tiek aizsargāta jebkura izteiksmes forma visdažādākajos veidos (piemēram, gleznas, grāmatas, filmas, paziņojumi radiopārraidēs, informācijas bukleti) un neatkarīgi no satura.³

Tomēr, lai gan vārda brīvībai ir fundamentāla nozīme demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanā un indivīda pamattiesību īstenošanā, šīs tiesības nav absolūtas. Tiesību uz vārda brīvību īstenošanas ierobežošanu pieļauj gan Satversme, gan Latvijas Republikai saistošie starptautiskie dokumenti. Vēl jo vairāk, vārda brīvības ierobežojumi var būt nepieciešami un pamatoti, lai novērstu kaitējumu bērnu kā īpaši neaizsargātas grupas interesēm. Taču arī šādiem vārda brīvības ierobežojumiem ir jāatbilst Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē noteiktajiem tiesību uz vārda brīvību ierobežošanas kritērijiem:

- 1) ierobežojumam ir jābūt noteiktam ar likumu;
- 2) tas ir pamatots ar leģitīmu mērķi;
- 3) tas ir nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā.

Kā var secināt no Bērnu tiesību aizsardzības likuma 47.panta nosaukuma - „Pamatnoteikumi bērna aizsardzībai no negatīvās sociālās vides ietekmes”, normas mērķis ir aizsargāt bērnus no negatīvas sociālās vides.

Taču papildus leģitīmajam mērķim likumprojektam jāatbilst arī „nepieciešamības demokrātiskā sabiedrībā” kritērijam, kur galvenā prasība ir ierobežojuma „samērīgums jeb proporcionalitāte.”

Kā atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa: „Par proporcionāliem atzīstami vienīgi tādi ierobežojumi, kas ir nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā. Un īpašības vārds “nepieciešams” šajā gadījumā nav sinonīms vārdam “saistošs”, tam nav arī tās “elastīgās” variēšanas iespējas kā vārdiem “pieļaujams”, “saprātīgs” vai “vēlams”. Šis vārds drīzāk nozīmē “neatliekamu sociālu vajadzību.”⁴

² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības/ Autoru kolektīvs prof.R.Baloža zinātniskā vadībā.- Rīgā: Latvijas Vēstnesis, 2011.- 359. lpp.

³ Turpat, 359.-360. lpp.

⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Barthold v. Germany, 25.03.1985, 55.para.

Turklāt Satversmes tiesas tiesneši secinājuši, ka „Demokrātiskā sabiedrībā cilvēktiesību ierobežojumi sociāli nepieciešami ir vienīgi tad, ja, neparedzot šādus ierobežojumus, sabiedrības intereses kopumā tiktu ievērojami aizskartas.”⁵

Ja likumprojekta mērķis ir bērnu aizsardzība no negatīvas sociālās vides un pakļaušanas bērniem kaitējošai informācijai, tad šādu aizsardzību nodrošina jau virkne spēkā esošu tiesību aktu.

Bērnu tiesību aizsardzības likuma VII nodaļā „Bērns un viņa dzīves vide” noteikta bērna aizsardzība no konkrēta satura informācijas neatkarīgi no tās izpausmes veida; mācību literatūras atbilstību valsts pamatizglītības standartam un valsts vispārējās vidējās izglītības standartam izvērtē un apstiprina Valsts izglītības satura centrs; bērniem paredzētās reklāmas saturu regulē Reklāmas likuma 5.pants u.tml.

Līdz ar to nav pamatota likumprojektā ietvertā ierobežojuma sociālā nepieciešamība, jo bērnu tiesības tikt aizsargātiem no bērniem kaitējošās informācijas nodrošina jau spēkā esošās tiesību normas.

Turklāt secināms, ka likumprojekts šajā daļā regulē bērnu dzimumaudzināšanas jautājumu bērnu izglītības un aprūpes iestādēs. Dzimumaudzināšana ir viens no audzināšanas darbības virzieniem, kas pastāv līdzās tādiem audzināšanas darbības virzieniem kā darba audzināšana, ekoloģiskā audzināšana, patriotiskā audzināšana, fiziskā audzināšana, estētiskā audzināšana, intelektuālā audzināšana, sociālā audzināšana, tikumiskā audzināšana, estētiskā audzināšana, multikulturālā audzināšana u.c., kuru mērķis ir attīstīt bērna personību, talantus un intelektuālās un fiziskās spējas to vispilnīgākajā apjomā. Ņemot vērā, ka bērna audzināšana tiek īstenota visā izglītības procesā kā vienota audzināšanas darba sistēma (vienots process), nav pamata vienam audzināšanas darbības virzienam izstrādāt atsevišķu regulējumu.

Tāpat nepieciešams vērst uzmanību uz likumprojektā lietotajiem terminiem un to atbilstību samērīguma principam.

Atbilstoši Satversmes tiesas praksei „samērīguma princips” noteic, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp sabiedrības un indivīda interesēm. Lai konstatētu, ka samērīguma princips ir ievērots, jānoskaidro, vai likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmo mērķu sasniegšanai, vai nav saudzējošāku līdzekļu šo mērķu sasniegšanai, vai šāda rīcība ir nepieciešama, t.i., vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, un vai likumdevēja rīcība ir atbilstoša jeb proporcionāla - likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, t.i., vai labums, ko iegūs sabiedrība, ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja, izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.”⁶

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir noteikusi, ka „vārda brīvības ierobežojumi valstij ir jātulko iespējami sašaurināti un ierobežojumu nepieciešamībai ir jābūt

⁵ Skat. 2000.gada 4.septembra Satversmes tiesas tiesnešu A. Endziņa, J. Jelāgina un A. Ušackas atsevišķās domas lietā Nr.2000-03-01, 9.punkts.

⁶ Skat. 2003. gada 27. jūnija Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr.2003-04-01, 3. punkts.

pārliecinoši pierādītai”.⁷ Ir jābūt veiktai rūpīgai analīzei un izvērtēšanai, lai secinātu, ka konkrēto informāciju ir nepieciešams ierobežot.

Likumprojektā nav ietverts tajā lietoto terminu „popularizācija” un „reklāma” skaidrojums, līdz ar to likumprojekts var ierobežot jebkādas diskusijas un viedokļu apmaiņu izglītības procesā par homoseksuālām personām, kas ir viena no Latvijas sabiedrības grupām. Tādēļ likumprojektā paredzētais vārda brīvības ierobežojums ir atzīstams par nesamērīgi plašu.

Ņemot vērā to, ka nav pamatota likumprojektā ietvertā vārda brīvības ierobežojuma „nepieciešamība demokrātiskā sabiedrībā”, jo bērnu aizsardzību no negatīvas sociālās vides un bērniem kaitējošas informācijas nodrošina jau spēkā esošie tiesību akti, kā arī ņemot vērā, ka likumprojektā paredzētais vārda brīvības ierobežojums ir nesamērīgi plašs, likumprojekts ir atzīstams par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 100.pantā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. pantā garantētajām tiesībām uz vārda brīvību.

Likumprojekta 2.punkts paredz papildināt Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.¹ panta „Ierobežojumi bērna iesaistīšanai pasākumos” otro daļu ar tekstu: „Bērnu aizliegts iesaistīt gan kā dalībnieku, gan kā skatītāju pasākumos, kuru mērķis ir popularizēt un reklamēt viendzimuma personu seksuālo un laulības attiecības.”

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 50.¹ panta pirmā daļa nosaka: „Bērns var piedalīties dažādās aktivitātēs (pasākumos), ja tās netraucē viņam iegūt izglītību, kā arī neapdraud viņa drošību, veselību, tikumību vai citas būtiskas intereses.”

Likumprojekta iesniedzēji nav pamatojuši likumprojekta „nepieciešamību demokrātiskā sabiedrībā” - kādēļ spēkā esošais regulējums nav pietiekams, lai nodrošinātu bērnu aizsardzību pret bērnu iesaistīšanu pasākumos, kas var apdraudēt bērnu drošību, veselību, tikumību vai citu būtiskas bērna intereses.

Turklāt likumprojektā nav ietverts terminu „popularizācija” un „reklāma” skaidrojums, kas praksē var tikt interpretēts plaši un radīt nesamērīgus ne tikai vārda brīvības, bet arī pulcēšanās un biedrošanās brīvības ierobežojumus, kas garantētas Latvijas Republikas Satversmē un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 11. pantā.

Ņemot vērā, ka likumprojekts pēc satura ir pretrunā Latvijas Republikas Satversmē ietvertajām normām un Latvijas uzņemtajām starptautiskajām saistībām, likumprojekts vērtējams kā nepilnīgi izstrādāts.

Ar cieņu,

tiesībsargs

J.Jansons

⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā Kulis v. Poland, 18.03.2008, para.40.